

УДК 351.75

**КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ІНФОРМАТИЗАЦІЇ БЕЗПЕКИ ОСОБИ
ЗА МІСЦЕМ ЇЇ ПРОЖИВАННЯ ЧИ ПЕРЕБУВАННЯ**

**CONCEPTUAL BASES OF INFORMATIZATION OF SAFETY OF PERSON
AT THE PLACE OF RESIDENCE OR STAYS**

Комісаров О.Г.,
*доктор юридичних наук, доцент,
начальник кафедри тактико-спеціальної підготовки
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*

Статтю присвячено аналізу категорії «правомірна поведінка» за місцем проживання чи перебування особи. Сформовано погляд на систему охорони правопорядку, яка складається із підсистеми охорони статичного правопорядку та підсистеми охорони динамічного правопорядку. Запропоновано концептуальні засади інформатизації безпеки особи за місцем її проживання чи перебування. Визначено сучасні проблеми та перспективи їх запровадження в Україні.

Ключові слова: інформація, інформаційне суспільство, інформатизація, правопорядок, місце проживання особи.

Статья посвящена анализу категории «правомерное поведение» по месту проживания либо пребывания лица. Сформирован взгляд на систему охраны правопорядка, состоящую из подсистемы охраны статического правопорядка и подсистемы охраны динамического правопорядка. Предложены концептуальные основы информатизации безопасности лица по его месту проживания либо пребывания. Определены современные проблемы и перспективы их внедрения в Украине.

Ключевые слова: информация, информационное общество, информатизация, правопорядок, место проживания лица.

The article is devoted the analysis of category «good behaviour» on its place place of residence or stay of person. A look to the system of guard of law and order is formed consisting of subsystem of guard of static law and order and subsystem of guard of dynamic law and order. Conceptual bases of informatization of safety of person are offered on its place of residence or stay. Modern problems and prospects of their introduction are certain in Ukraine.

Key words: information, informative society, informatization, law and order, place of residence of person.

Постановка проблеми в загальному вигляді.

Події кінця 2013 – початку 2014 року виявили інформаційну «слабкість» сил охорони правопорядку, тоді як вирішення багатьох оперативних-службових та службово-бойових завдань, зокрема охорони громадського порядку, вимагали від правоохоронців саме цієї діяльності у відповідь на «безпекові запити» місцевого населення. Також важливим наслідком ситуації, яка складається в інформаційному просторі районів проведення антитерористичної операції, є необхідність реформування всього сектору безпеки та, відповідно, повернення до питання переорієнтації всієї діяльності сил охорони правопорядку із «силової» моделі вирішення проблем держави до «сервісного підходу», за якого застосування сили має сприйматися як суспільно корисний сервіс, за допомогою якого громадяни задовольняють власні потреби, захищають права і свободи кожного, в тому числі й в інформаційній сфері.

Стан дослідження. Вирішення завдання формування єдиної Концепції забезпечення безпеки особи за місцем її проживання чи перебування у зв'язку зі складністю та багатогранністю самого явища «проживання», необхідністю всебічного задоволення матеріальних та духовних потреб людини інформаційними ресурсами ще не знайшло свого відображення в наукових дослідженнях вітчизняних авторів. У роботах С.Г. Братель, В.А. Грабельникова, О.В. Джафарової, Д.С. Каблова, Я.М. Когут, І.М. Копотуна, М.В. Корнієнко, М.І. Логвіненко, М.В. Лошицького, В.А. Молотай, О.М. Музичука, Ю.С. Небеського, А.С. Поклонського, А.В. Сергеева, А.В. Серьогіна, О.І. Ульянова, Д.П. Цвігуна О.Г. Яреми та інших досліджені лише окремі практичні аспекти охорони правопорядку різними суб'єктами, переважно органами внутрішніх справ, без урахування значення та масштабності інформаційного забезпечення всієї такої діяльності.

Постановка завдання. Завдання полягає в тому, щоб на основі аналізу основних поглядів на інформаційне суспільство як об'єкт державного управління, державної інформаційної політики та чинного законодавства надати оцінку можливості формування Концепції інформатизації забезпечення (охорони) правопорядку у місцях проживання (перебування) як основного інформаційного рівня (масштабу) охорони правопорядку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Прийняття у 2010–2011 роках низки «революційних» інформаційних законів призвело до оновлення поглядів як на сутність і призначення інформатизації, так і на зміни, які мали місце в переліку та характері прояву факторів впливу на цю сферу, фактично вперше було відзначено статус представників громадськості, суб'єктів господарювання, міжнародних організацій як суб'єктів інформатизації. Як зазначали автори До-

повіді про стан та перспективи розвитку інформатизації та інформаційного суспільства в Україні за 2010 рік, саме за їх підтримки «народились» такі важливі документи, як проект Концепції впровадження електронного урядування в Україні, технічні специфікації на електронний цифровий підпис та електронний документообіг, проект Закону України «Про електронну комерцію» (реєстр. № 6086), а також був прийнятий Закон України «Про захист персональних даних» [1]. При цьому навіть сьогодні, на відміну від багатьох країн світу та всупереч домовленостям, досягнутим країнами світу на Туніському та Женевському самітах з розвитку інформаційного суспільства, невизначеність зі способами вирішення проблеми інтероперабельності (взаємосумісності) різних інформаційних систем призводить до того, що в інформаційних системах переважає ідеологія розгляду особи та місця її проживання як джерела інформації або користувача адміністративних (інформаційних) послуг, що надаються на монопольній безальтернативній основі. Такий стан робить доцільним перегляд Плану заходів з виконання завдань, передбачених Законом України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки», з метою врахування можливостей та законних інтересів представників громадськості, суб'єктів господарювання, міжнародних організацій у сфері інформатизації. Так, звернемо увагу, що питання «сфери» правопорядку та громадської безпеки віднесено до п. 29 зазначеного плану, де визначено, що лише Держкомінформатизації та зацікавлені центральні органи виконавчої влади, яким, насамперед, є МВС України, мали забезпечити включення до складу Національної програми інформатизації (НПІ) проектів створення і функціонування Єдиної інформаційно-телекомунікаційної системи правоохоронних органів.

Зазначимо, що за цей час МВС України було здійснено супроводження, технічне обслуговування та адміністрування програмно-технічних комплексів вузлів центрального, регіонального та місцевого рівнів Державної інформаційної системи реєстраційного обліку фізичних осіб та їх документування [2]. Першочерговість інформатизації документування фізичних осіб є достатньо аргументованою. Так, наприклад, у сучасній правовій доктрині наявність правового зв'язку особи з державою (громадянство), а також законність перебування на території України осіб, у яких такий зв'язок відсутній, зумовлюється реалізацією особою одного з ключових природних і невідчужуваних прав – права на свободу пересування та вільний вибір місця проживання, яке складається із сукупності чітко сформульованих і взаємозалежних особистих прав і свобод, серед яких певне місце належить праву на свободу перебування в обраному місці проживання.

Слово «проживання» в сучасній українській мові використовується в декількох значеннях, основним з яких слід вважати позначення дії за значенням «проживати», сполученої зі словом «місце». Відповідно, слово «проживати» має також декілька значень: 1) жити якийсь час; 2) проіснувати певний відрізок часу; 3) жити, мешкати постійно або тимчасово (у приміщенні, населеному пункті, на певній території і т. ін.); 4) жити, проводити життя в якийсь спосіб // підтримувати своє існування яким-небудь способом, використовуючи певні засоби // перебувати у певному стані, жити чим-небудь (думками, мріями і т. ін.) // зарадити собі в чомусь без кого-, чого-небудь; 5) витратити на існування (гроші, майно і т. ін.) // втратити (голос, здоров'я і т. ін.) [3, с. 1152]. При цьому слід мати на увазі, що зазначене розмаїття значень є наслідком дискусії щодо поняття «життя» у філософії, релігії тощо, як це зазначав В.Г. Борзенков [4, с. 185].

Загалом у широкому тлумаченні «проживання» охоплює низку суспільних процесів, які потребують правового регулювання та стандартизації інформаційного обміну. Ключовими з них є: реалізація можливості за власним розсудом особи переміститися в просторі; без одержання дозволу («прописки», «реєстрації» тощо), шляхом лише повідомлення контролюючих органів чи органів місцевої влади або органів місцевого самоврядування необмежено змінювати місце тимчасового перебування в адміністративно-територіальних одиницях; мати у власності чи користуванні, а також змінювати одне чи декілька місць проживання (будинків, квартир, інших приміщень, придатних для проживання) в адміністративно-територіальних одиницях; обрання особою однієї з декількох домашніх адрес, яку вона бажає вказати у паспортному документі та використовувати в суспільних відносинах. Щодо останнього звернемо увагу на те, що свідоме обрання особою основної домашньої адреси є обов'язковою умовою охорони статичного правопорядку. Відповідно, особа в межах «домашньої» адреси виступає як суб'єкт охорони статичного правопорядку, тоді як охорона правопорядку за іншими адресами має на меті охорону власності чи динамічного правопорядку.

На виконання гарантій, викладених у ст. 33 Конституції України [5], закріплених у ст. 13 Загальної декларації прав людини [6], ст. 12 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права [7], ст. 5, 8 Конвенції про захист прав людини та основних свобод і протоколів до неї [8], інших міжнародних актах, в Україні сформовано відповідні правила «перебування» («проживання») особи в місці проживання, які спрямовані на досягнення нею певного конкретного суспільно корисного результату власного існування. При цьому Законом України «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні» врегульовано відносини, пов'язані зі свободою пересування та вільним вибором будь-якого місця проживання на території України, а також визначено порядок її реалізації, вільного вибору конкретного місця проживання та встановлено випадки

обмеження як свободи пересування, так і свободи вибору місця проживання [9]. Проблема обрання особою місця проживання не є проблемою, вирішення якої покладається виключно на сили охорони правопорядку, а є складовою загальною проблеми міграції, яка розглядалася С.В. Максименко [10, с. 1], О.А. Малиновською [11] та іншими.

Повертаючись до питання охорони статичного правопорядку, нагадаємо, що така діяльність є можливою виключно за місцем проживання фізичної особи – її «домашньою» адресою. Безпосереднім місцем проживання особи відповідно до ч. 1 ст. 29 Цивільного кодексу є житловий будинок, квартира, інше приміщення, придатне для проживання (гуртожиток, готель тощо), у відповідному населеному пункті, де фізична особа проживає постійно, переважно або тимчасово [12]. При цьому їх можна розділити за часовим критерієм на дві групи: проживання на території адміністративно-територіальної одиниці строком менше шести місяців на рік (перебування) та проживання на території адміністративно-територіальної одиниці строком понад шість місяців на рік (проживання) [9].

Вільний вибір місця проживання обмежується в окремих адміністративно-територіальних одиницях або щодо окремих осіб [9]. Щодо цих обмежень І.А. Бірюков та Ю.О. Заїка звертали увагу на те, що до введення в дію Цивільного кодексу України 2003 р. за громадянином визнавалось лише одне місце проживання [12]. На їх думку, такий підхід більше відповідав змісту правосуб'єктності фізичних осіб, бо вносив стабільність у процес виникнення, зміни, припинення та захисту цивільних прав та обов'язків. Що ж до змісту особистого немайнового цивільного права на вибір місця проживання, вони вважають, що норми цивільного законодавства його не обмежували, обмеження здійснювалось нормами інших галузей права. Прикладом такого обмеження є здійснення міліцією затримання і тримання у спеціально відведених для цього приміщеннях неповнолітніх [13].

Відповідно до вимог Закону України «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні» громадянин України, а також іноземець чи особа без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах, зобов'язані протягом десяти днів після прибуття до нового місця проживання зареєструвати місце проживання (ст. 6) та у випадку прибуття до місця перебування – протягом семи днів після прибуття в місце перебування повідомити про це до органу реєстрації за місцем проживання (ст. 8). При цьому звернемо увагу, що інформаційними джерелами охорони правопорядку стають бази даних щодо особи та її переміщення, сформовані під час реєстрації місця проживання (перебування). Для реєстрації особа особисто подає письмову заяву, паспортний документ, квитанцію про сплату державного мита або документ про звільнення від його сплати, два примірники талона зняття з реєстрації [9].

Згідно зі зразками документів, необхідних для реєстрації місця проживання в Україні, до баз даних

вносяться такі відомості: прізвище, ім'я, по батькові, дата і місце народження фізичної особи, її громадянство (підданство), найменування адміністративно-територіальної одиниці та адреса в її межах (вулиця, будинок, корпус, квартира), реквізити паспортного документа, дата подання заяви про реєстрацію, підстава реєстрації (ордер, свідоцтво про право власності, договір найму (піднайму, оренди), інші документи), у разі відсутності документів, зазначених як підстава для реєстрації, дані щодо наявності згоди власника/співвласників житла або їх уповноважених органів, наймача та членів його сім'ї на реєстрацію місця проживання заявника, відомості щодо посадової особи, яка здійснила реєстрацію, службові відмітки [14]. Також бази даних поповнюються відомостями щодо зняття з реєстрації місця проживання відповідно до вимог ст. 7 зазначеного Закону, даними щодо статі особи, даними щодо адміністративно-територіальної одиниці, до якої вибуває особа, відомостями про дітей віком до 15 років, що вибувають разом з особою, посадовою особи, яка здійснила зняття з реєстрації, та дати зняття з реєстрації [14].

За Тимчасовим порядком реєстрації фізичних осіб за місцем проживання, який діяв з 2003 р., механізм реєстрації та зняття з реєстраційного обліку фізичних осіб за місцем проживання включав внесення до паспортного документа та адресно-довідкової картотеки, яку веде уповноважений орган, відомостей про місце проживання фізичної особи [15]. При цьому слід мати на увазі, що діяльність із ведення адресно-довідкових картотек як обов'язкового елемента включає автоматизовану обробку даних, які вносяться до картотеки, що, відповідно, унеможливує проведення самої реєстрації в разі не введення даних в АСУ. Як визначає встановлений Державною міграційною службою України алгоритм реєстрації місця проживання, громадяни України, іноземці та особи без громадянства, які отримали дозвіл на імміграцію в Україну, в разі зміни місця проживання зобов'язані подати для реєстрації у 10-денний строк після прибуття на нове місце проживання документи до відповідних житлово-комунальних підприємств органів місцевого самоврядування або до територіальних підрозділів служби громадянства і реєстрації фізичних осіб (ГРФО) із поданням особисто відповідних облікових документів.

Після отримання повного пакета документів територіальні підрозділи служби ГРФО вносять відомості, по-перше, до паспортного документа з обов'язковим зазначенням адреси, по-друге, – до реєстраційного обліку відповідного органу реєстрації [16]. Ураховуючи вищевикладене, слід звернути увагу на повноваження Державної міграційної служби (ДМС) у сфері реєстрації місця проживання та їх місце в системі охорони правопорядку [17].

Інформаційна діяльність територіальних підрозділів ДМС є також залежною від тлумачення поняття «сім'я», що, у свою чергу, дає змогу розглядати як основне завдання інформатизації в системі охорони правопорядку в місцях проживання особи перетворення «сім'ї» та суспільних відносин, що наявні в її

межах, на інформаційне джерело охорони правопорядку. При цьому слід зауважити, що відповідне завдання не може суперечити основній меті й завданням розвитку інформаційного суспільства та є, на нашу думку, гарантією забезпечення інформаційних прав та свобод членів сім'ї, а також формування на цій основі системи інформаційних ресурсів охорони правопорядку.

Як зазначено в Концепції державної сімейної політики, сім'я є інтегральним показником суспільного розвитку, який відображає моральний стан суспільства і є потужним фактором формування демографічного потенціалу [18]. До цього автори Сімейного кодексу України додають, що сім'я є первинним та основним осередком суспільства [19].

Інформаційний ресурс охорони правопорядку на цьому рівні обмежується поняттям «сім'я», визначеним у ст. 3 Сімейного кодексу України та ст. 1 Закону України «Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям». При цьому Сімейний кодекс України не містить даних про наявність спеціальних правил поведінки в родині, обмежуючись у ст. 1 виключно цілями державного регулювання сімейних відносин. Таким чином, розглядаючи статичний правопорядок у межах сім'ї, доцільно говорити про систему морально-виховних заборон, відомості про яку належать виключно членам самої сім'ї, отже, інформаційна система охорони правопорядку на рівні сім'ї завжди буде замкненою, а доступ до інформації щодо способів (порядку) задоволення власного інтересу одним із членів сім'ї щодо інших членів сім'ї може надаватися тоді, коли в діях щодо останніх містяться ознаки насильства в сім'ї, визначені в законі. До цього слід додати, що відповідно до ст. 3 Сімейного кодексу України сім'я створюється на підставі шлюбу, кровного споріднення, усиновлення, а також на інших підставах, не заборонених законом і таких, які не суперечать моральним засадам суспільства, що, у свою чергу, не потребує передавання відомостей про правила поведінки у сім'ї до третьої особи від часу її створення. Те саме стосується і здійснення сімейних прав та виконання сімейних обов'язків, передбачених главою 2 Сімейного кодексу України, в тому числі в разі обрання членами сім'ї відповідно до ст. 9 Сімейного кодексу України договірною способу врегулювання сімейних відносин.

Насильство в сім'ї як єдине джерело інформації про існуючі в межах окремої сім'ї правила поведінки є складною системою, вивченням якої займаються фахівці з педагогіки, психології, соціології, адміністративного, кримінального права, кримінології, інших галузей знань. Як зазначала О.В. Ковальова, на сьогодні існують три основних підходи до вивчення проблеми насильства в сім'ї: соціально-історичний (або соціально-культурний), який розглядає насильство в сім'ї як соціальну проблему, що виникла через домінуючу позицію чоловіка в суспільних відносинах; системний, який зосереджується на причинах та формах конфлікту, вивчає особливості взаємодії, процес вирішення конфліктів у сім'ї як системі, динаміку спілкування (насильство в сім'ї в такому

разі розглядається як дисфункція всієї системи, а не просто як наслідок індивідуальної психопатології одного з членів сім'ї); та індивідуально-психологічний, який фокусується на пошуку специфічних рис кривдника та жертви, а також наслідків насильства на особистісному рівні. Теоретики третього підходу звертаються до діагностики генетичних і біологічних аномалій, що виражаються в порушенні фізичного (наприклад, сексуальні та інші розлади) та психічного здоров'я (захворювання нервової системи, депресивні стани, перенесені психологічні травми в дитинстві), зловживанні алкоголем та наркотичній залежності [20, с. 12].

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про попередження насильства в сім'ї» під насильством у сім'ї слід розуміти будь-які умисні дії фізичного, сексуального, психологічного чи економічного спрямування одного члена сім'ї стосовно іншого члена сім'ї, якщо ці дії порушують конституційні права і свободи члена сім'ї як людини та громадянина і завдають йому моральної шкоди, шкоди його фізичному чи психічному здоров'ю [21]. Таким чином, охорона статичного правопорядку на рівні сім'ї пов'язана з передачею третій особі (органу або установі, на які покладається здійснення заходів із попередження насильства в сім'ї) інформації, зміст якої свідчить про навмисні дії одного з членів сім'ї виключно фізичного, сексуального, психологічного та економічного спрямування [21].

Додатковим аргументом щодо статичності правопорядку на рівні сім'ї є визначені у ст. 4 Закону України «Про попередження насильства в сім'ї» підстави для вжиття заходів із попередження насильства в сім'ї [21], відповідно до яких для здійснення заходів із попередження насильства в сім'ї представники органів та установ, на котрі покладається здійснення заходів із попередження насильства в сім'ї, отримують відповідні відомості поза межами сім'ї. При цьому слід пам'ятати, що передавання відповідної інформації членом сім'ї, в тому числі й жертвою насильства в сім'ї, не може свідчити про ліквідацію сім'ї або вихід цього члена сім'ї за її межі, визначені

нормами адміністративного, кримінального, сімейного, цивільного, житлового тощо законодавства.

Законодавець необов'язково пов'язує статичний правопорядок на рівні сім'ї з поняттям «насильство в сім'ї», що відображується у змісті ст. 174, 176, 177-2, 180–184 Кодексу України про адміністративні правопорушення, відповідно до диспозиції яких інформация може не передаватися членом сім'ї – порушником, а збиратися або бути отриманою третьою особою.

Домінування в питаннях охорони правопорядку на рівні сім'ї статичного підходу зумовлене також дією конституційного принципу «недоторканності особи», свободою її розвитку, в тому числі й у сімейних відносинах. Поряд із цим межі сім'ї, визначені нормами адміністративного, кримінального, сімейного, цивільного, житлового законодавства тощо, дають змогу не тільки формалізувати окремі правила поведінки в сім'ї, а й виділити види динамічного правопорядку на рівні сім'ї. Так, якщо за колом осіб статичний громадський порядок пов'язаний із поведінкою подружжя, батьків та дітей, усиновлювачів та усиновлених, матері та батька дитини щодо її виховання, розвитку та утримання (ч. 1 ст. 2 Сімейного кодексу України), баби, діда, прабаби, прадіда, внуків, правнуків, рідних братів та сестер, мачухи, вітчима, падчерики, пасинка (ч. 2 ст. 2), інших членів сім'ї, визначених у Сімейному кодексі України (ч. 3 ст. 2), то динамічний правопорядок має бути пов'язаний із поведінкою осіб, сімейні відносини яких порушують межі окремої сім'ї, наприклад двоюрідних братів та сестер, тітки, дядька, племінниці, племінника, інших родичів за походженням або сусідів, та спрямовані на задоволення власного інтересу в межах цієї сім'ї.

Висновки. Підсумовуючи розгляд охорони правопорядку в масштабі (рівні) сім'ї, доцільно вказати на види інформаційних ресурсів охорони правопорядку: 1) відомості щодо насильства в сім'ї, передані за її межі; 2) відомості щодо протиправної поведінки членів сім'ї, передані за її межі; 3) відомості щодо правил поведінки членів сім'ї, отримані третіми особами шляхом аналізу відносин у сім'ї.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Доповідь про стан та перспективи розвитку інформатизації та інформаційного суспільства в Україні за 2010 рік: [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ict-forum.org.ua/report2010>. – Заголовок з екрану.
2. Доповідь про стан інформатизації та розвиток інформаційного суспільства в Україні за 2011 рік: [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://dki.org.ua/node/119>. – Заголовок з екрану.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови. – К.; Ірпінь: Перун, 2005. – 1728 с.
4. Философский словарь / под ред. И. Т. Фролова. – М.: Республика, 2001. – 719 с.
5. Конституція України [Текст]: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28.06.1996. – К.: Преса України, 1997. – 80 с.
6. Всеобщая декларация прав человека от 10.12.1948. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_015/ed20110101. – Заголовок з екрану.
7. Про ратифікацію Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права та Міжнародного пакту про громадянські і політичні права: Указ Президії Верховної Ради УРСР від 19.10.1973 № 2148 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2148-08/ed19731019>. – Заголовок з екрану.
8. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод Конвенція, Міжнародний документ від 04.11.1950 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_004/ed20110101. – Заголовок з екрану.
9. Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні: Закон України від 11.12.2003 № 1382-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1382-15>. – Заголовок з екрану.
10. Максименко С.В. Міжнародно-правове регулювання права на свободу пересування і вибір місця проживання: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.11 / С.В. Максименко; Ін-т законодавства Верхов. Ради України. – К., 2006. – 18 с.
11. Малиновська О.А. Трудова міграція: соціальні наслідки та шляхи реагування. Аналітична доповідь / О.А. Малиновська: [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/Malin_migraziya-dace3.pdf. – Заголовок з екрану.

12. Цивільний кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15/print1323674992620388>. – Заголовок з екрану.
13. Про міліцію : Закон України від 20.12.1990 № 565-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/565-12>. – Заголовок з екрану.
14. Про затвердження зразків документів, необхідних для реєстрації місця проживання в Україні: Постанова Кабінету Міністрів України від 28.07.2004 № 985: [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/985-2004-%D0%BF>. – Заголовок з екрану.
15. Про затвердження Тимчасового порядку реєстрації фізичних осіб за місцем проживання: Постанова Кабінету Міністрів України від 16.01.2003 № 35 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/35-2003-%D0%BF>. – Заголовок з екрану.
16. Реєстрація місця проживання [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.dmsu.gov.ua/uk/dijalnist-dmsu/oformlennya/rejestracija/rejestracija-misca-prozhivanna.html>. – Заголовок з екрану.
17. Питання Державної міграційної служби України: Указ Президента України від 06.04.2011 № 405/2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/405/2011>. – Заголовок з екрану.
18. Про Концепцію державної сімейної політики: Постанова Верховної Ради України від 17.09.1999 № 1063-XIV: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1078.11321.0>. – Заголовок з екрану.
19. Сімейний кодекс України: [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2947-14&p=1247663929390363>. – Заголовок з екрану.
20. Ковальова О.В. Діяльність служби дільничних інспекторів міліції щодо попередження насильства в сім'ї [текст] : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Ковальова Олена Володимирівна ; Харк. нац. ун-т внутр. справ. – Х., 2008. – 238с.
21. Про попередження насильства в сім'ї: Закон України від 15.11.2001 № 2789-III: [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2789-14>. – Заголовок з екрану.